

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЭКОЛОГИЯ, ГЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ТАБИҒИ РЕСУРСТАР
МИНИСТРЛІГІ**

«Қазгидромет» РМК

**Тау өзендері бойынша гидрометеорологиялық ақпараттар №69
(Жаңбыр генезисті сел қауіптілігінің күнделікті бюллетені)**

«11» тамызға 2022 ж.

(бюллетеннің әрекет ету аралығы «10» тамыз күні 21 сағаттан «11» тамыз күні 21 сағ. дейін 2022 ж.)

құрастырылған уақыты: 10.08.2022 ж.

Мекен жайы : Нұр-Сұлтан қ., Мәңгілік ел, 11/1
Алматы қ., Абай көшесі, 32

Кезекші синоптик:	Саханова А.	тел.: 8(7172) 79-83-75	e-mail: ukpp@meteo.kz
Кезекші инженер-гидролог:	Молдағалиева А.	тел.: 8(7172) 79-83-94	e-mail: moldagalieva_a@meteo.kz
СҮЗСББ басшысы:	Яфязова Р.	тел.: 8(727) 267-64-87	e-mail: seli@meteo.kz

**2022 жылғы «11» тамызға
ҚР таулы аудандары бойынша ауа-райы болжамы**

Іле Алатау	Аласа таулы аймақтарда аздаған жаңбыр (0,0-0,6 мм), орта және биік таулы аймақтарда жаңбыр (2,0-14,0 мм), найзағай, бұршақ күтіледі. Оңтүстік-батыстан соғатын жел солтүстік-батысқа ауысады, күші 9-14, найзағай кезінде екпіні 17-22 м/с. 2000 м: Ауа температурасы түнде 5-10, күндіз 13-18 градус жылы. 3000 м: Ауа температурасы түнде 1-6, күндіз 6-11 градус жылы.
Күнгей Алатау	Кей жерлерде жаңбыр (1,0-5,0 мм), найзағай күтіледі, күндізгі уақытта бұршақ болуы мүмкін. Оңтүстік-батыстан соғатын жел солтүстік-шығысқа ауысады, күші 9-14, найзағай кезінде екпіні 17-22 м/с. Ауа температурасы түнде 8-13, күндіз 17-22 градус жылы.
Теріскей Алатау	Таңертең және күндіз кей жерлерде жаңбыр (5,0-10,0 мм), найзағай, бұршақ күтіледі. Оңтүстік-шығыстан, солтүстік-шығыстан жел соғады, күші 9-14, найзағай кезінде екпіні 17-22 м/с. Ауа температурасы түнде 9-14, күндіз 17-22 градус жылы.
Жетісу Алатау	Кей жерлерде жаңбыр (2,0-5,0 мм), найзағай күтіледі. Батыстан жел соғады, күші 9-14, найзағай кезінде 15-20 м/с. 2000 м: Ауа температурасы түнде 4-9, күндіз 17-22 градус жылы. 3000 м: Ауа температурасы түнде 3-8, күндіз 14-19 градус жылы.
Қырғыз Алатау	Кей жерлерде жаңбыр (1,0-5,0 мм), күндіз кей уақыттарда қатты жаңбыр (15,0-17,0 мм), найзағай, бұршақ, дауыл күтіледі. Батыстан, солтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, кей жерлерде 15-20, күндіз екпіні 23 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, күндіз 19-24 градус жылы.
Талас Алатау (Жамбыл облысы)	Кей жерлерде жаңбыр (1,0-5,0 мм), күндіз кей уақыттарда қатты жаңбыр (15,0-17,0 мм), найзағай, бұршақ, дауыл күтіледі. Батыстан, солтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, кей жерлерде 15-20, күндіз екпіні 23 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, күндіз 19-24 градус жылы.
Талас Алатау (Түркістан облысы)	Өткінші жаңбыр, найзағай (1,0-5,0 мм) күтіледі. Солтүстік-шығыстан жел соғады, күші 8-13, найзағай кезінде екпіні 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 9-14, күндіз 18-23 градус жылы.
Өгем жотасы	Өткінші жаңбыр, найзағай (1,0-5,0 мм) күтіледі. Солтүстік-шығыстан жел соғады, күші 8-13, найзағай кезінде екпіні 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 14-19, күндіз 24-29 градус жылы.
Маңғыстау таулары	Жауын-шашынсыз. Оңтүстік-шығыстан жел соғады, күші 9-14, кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 21-26, күндіз 30-35 жылы.
Сауыр	Күндіз кей жерлерде жаңбыр (1,0-7,0 мм), найзағай күтіледі. Солтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, күндіз кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, күндіз 20-25 жылы.
Тарбағатай	Кей жерлерде жаңбыр (1,0-7,0 мм), найзағай күтіледі. Солтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, күндіз кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, кей жерлерде 18, күндіз 25-30 жылы.
Қазақстандық Алтай	Кей жерлерде жаңбыр (1,0-10,0 мм), найзағай күтіледі. Солтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, күндіз кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, кей жерлерде 18, күндіз 21-26, кей жерлерде 30 жылы.

2022 жылғы 10 тамыздағы жағдай бойынша Іле Алатауының таулы өзендеріне шолу

Өткен тәулікте Іле Алатауының таулы өзендерінде су деңгейінің шамалы ауытқуы байқалды. Бір тәулік ішінде кейбір өзендерде жауын-шашын әсерінен су деңгейінің көтерілуі байқалды: Кіші Алматы өзені – Мыңжылқы ГБ-де 1 см-ге; Кіші Алматы өзені – Сарысай, Үлкен Алматы өзені – Үлкен Алматы көлінен 1,1 км жоғары орналасқан ГБ-де 3 см-ге; Проходная өзені сағасында орналасқан ГБ-де 2 см-ге. Үлкен Алматы көлінің су деңгейі 3 см-ге көтерілді. Таулардағы температуралық фон 7°C-дан 19°C-ға дейінгі жылу диапазонында сақталады. Нөлдік изотерма теңіз деңгейінен 4643 м биіктікте орналасқан.

Білімқұмарлар үшін селдер туралы мәліметтер

Сел-су мен қатты компонент қоспасының ағыны, оның шығыны өзінің потенциалдық энергиясы есебінен қозғалатын қатты компоненттен туындайды. Сел-көп факторлы құбылыс. Табиғи селдердің пайда болуын және олардың сипаттамаларын анықтайтын факторлар гидрометеорологиялық, геологиялық, геоморфологиялық және басқалар болып табылады. Үш аймақты ажыратады: селдің пайда болуы, дамуы және жойылуы.

Селдердің даму аймағы

Ертеректе айтылғандай, сел қалыптасып, дамып қана қоймай, сонымен қатар аңғарда шөгіп, шығару конусын түзуі мүмкін. Жоғарғы суретте оның төменгі бөлігінде Советтер шыңының батыс беткейінде пайда болған сол жақ сел ойығының шығу конусы орналасқан. Селдер ойыста қарқынды жаңбыр жауғанда және қар мен мұздың қарқынды еруі кезінде пайда болады. Селдің салыстырмалы түрде аз сипаттамаларына байланысты олардың тұнбасы Озерная өзенінің аңғарына шыққан кезде орын алады. Төменгі суретте осы шығару конусының фрагменті көрсетілген. Бұл жердің ең ірі селдері Үлкен Алматы көліне дейін жетеді.

Озерная өзеніндегі судың салыстырмалы түрде аз шығынына байланысты, шығару конусын кесіп өткен өзен аздап тереңдетеді. Алайда, селдер Озерная өзенінің жоғарғы ағысында түзілгенде, ал олардың шығыны секундына ондаған текше метрге жетеді, селдер бұл шығару конусына бірнеше метрге соқтығысып, борпылдақ материалмен байытылады. Бұл селдердің тұнбасы көл тостағанында жүреді, оның көлемін азайтады. Алайда, Советтер шыңының тұсындағы ойыста салыстырмалы түрде сел жиі пайда болуына байланысты, шығару конусының пішіні тез қалпына келеді. Келесі жолы Үлкен Алматы өзенінің мысалында өзендер аңғарларындағы сел шөгінділері туралы тағыда айтатын боламыз.

**Іле Алатауының таулы өзендерінің режимі туралы мәліметтер
2022 ж. "10" тамызға**

№	Өзен	Пункт	Бийіктік, м	Ауа температурасы, °С			Жауын-шашын, мм		Су деңгейі, см		Су өтімі, м³/с			Тәуліктегі су деңгейінің өзгерісі (8 сағ.), см	Лай- лылық
				Макс. 09.08	Мин. 10.08	08 сағ. 10.08	Күн. 09.08	Түн. 10.08	Орт. 09.08	08 сағ. 10.08	Орт. 09.08	Макс. 09.08	08 сағ. 10.08		
1	К. Алматы	Мыңжылқы М	3017	13.1	5.3			1.2							*
2	К. Алматы	Мыңжылқы ГБ	3017			7.0			266	265	1.04	1.32	0.89	+1	*
3	К. Алматы	Тұйықсу а. ГБ	2466			9.0			619	618	1.94	1.94	1.75	-1	*
4	К. Алматы	Шымбұлақ М	2200	20.1	10.6			2.6							*
5	К. Алматы	Сарысай ГБ	1928			14.0			276	276	3.03	3.47	3.00	+3	*
6	К. Алматы	Медеу ГБ	1700			18.0	0.3		114	107				-1	*
7	Батарейка	Просвещенец ГБ	1569			17.0			47	47	0.08	0.08	0.08	0	*
8	К. Алматы	Алматы қ. ГБ	1179			16.0			191	190	1.87	2.00	1.75	0	*
9	Бұтақ	Бұтақ ГБ	1475			18.0	5.0		246	246				0	*
10	Ү. Алматы	көл. 1.1 км жоғарыдағы ГБ	2654			9.0			327	326	7.90	9.60	7.64	+3	*
11	Ү. Алматы	Проходной ө. 2 км жоғарыдағы ГБ	1471			13.0			277	277				0	*
12	Құмбел	Устье ГБ	2150			12.0	0.9		80	78				0	*
13	Проходная	Устье ГБ	1422			14.0			285	285	2.55	2.69	2.60	+2	*
14	Терісбұтақ	Устье ГБ	1362			15.0			211	211	0.76	0.76	0.76	0	*
15	Қаскелең	Қаскелең ГБ	1133			19.0			290	290	6.53	6.53	6.53	0	*
16	Түрген	Таутүрген ГБ	1054			19.0			116	116	1.07	1.07	1.07	0	*
17	Есік	Есік қ. ГБ	1279			18.0			219	218				-2	*
18	Талғар	Талғар ГБ	1199			17.0			319	313				-2	*
19	Үлкен Алматы көлі	Көлдін солтүстік жағалауында ГБ	2500	15.5	8.6			3.2	865	867				+3	*

Ескертпе:

* - деректер жоқ

Қазақстан аумағы бойынша жаңбыр генезисті сел қауіптілігі туралы Кеңес беру

«11» тамызға 2022 ж.

Облыстар	Сел қауіпті аудандар	Гидрометеорологиялық жағдай
Алматы	Іле Алатауы	Маусымдық қар сызығы 3700 м биіктікте орналасқан. Мұздықтарда қар жамылғысының еруі жалғасуда. Биік таулы және орта таулы аймақтарда топырақтың ылғалдануы артты. Аласа таулы аймақтарда аздаған жаңбыр (0,0-0,6 мм), орта және биік таулы аймақтарда жаңбыр (2,0-14,0 мм), найзағай, бұршақ күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
	Күнгей Алатауы	Мұздықтарда қар жамылғысының еруі жалғасуда. Кей жерлерде жаңбыр (1,0-5,0 мм), найзағай күтіледі, күндізгі уақытта бұршақ болуы мүмкін. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
	Теріскей Алатау	Мұздықтарда қар жамылғысының еруі жалғасуда. Таңертең және күндіз кей жерлерде жаңбыр (5,0-10,0 мм), найзағай, бұршақ күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
Жетісу	Жетісу Алатауы	Мұздықтарда қар жамылғысының еруі жалғасуда. Кей жерлерде жаңбыр (2,0-5,0 мм), найзағай күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
Жамбыл	Қырғыз Алатауы	Мұздықтарда қар жамылғысының еруі жалғасуда. Кей жерлерде жаңбыр (1,0-5,0 мм), күндіз кей уақыттарда қатты жаңбыр (15,0-17,0 мм), найзағай, бұршақ, дауыл күтіледі. Селдің пайда болуы жоққа шығарылмайды, жергілікті аумақта түсетін жауын-шашынның қарқындылығы мен қабатына байланысты.
	Талас Алатауы	
Түркістан	Талас Алатауы	Өткінші жаңбыр, найзағай (1,0-5,0 мм) күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
	Өгем жотасы	

Маңғыстау	Маңғыстау таулары	Жауын-шашын күтілмейді. Жаңбыр генезисті сел қауіптілігі жоқ.
Абай	Тарбағатай	Кей жерлерде жаңбыр (1,0-7,0 мм), найзағай күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
Шығыс Қазақстан	Сауыр	Биік таулы аймақта қар жамылғысының еруі жалғасуда. Күндіз кей жерлерде жаңбыр (1,0-7,0 мм), найзағай күтіледі. Жауын-шашын күтілмейді. Жаңбыр генезисті сел қауіптілігі жоқ.
	Қазақстандық Алтай	Биік таулы аймақта қар жамылғысының еруі жалғасуда. Кей жерлерде жаңбыр (1-10 мм), найзағай күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.

!!! Назар аударыңыз: Сел қауіптілігі бар аумақта тәртіп ережелерін сақтаңыз (5-қосымша).

Сел қауіптілігінің белгілері және сел қауіптілігі бар аймақта өзін-өзі ұстау ережелері

Тауларға баруды және тауда болуды жоспарлау кезінде ауа райы болжамын ескеру және дауылды ескертулерді қадағалау, сұрапыл апат қауіптілігіне уақытылы әрекет ету қажет.

Сел ағынының тереңдігі 40-50 м жетуі мүмкін, ағынның қозғалу жылдамдығы-5-10 м/с және одан жоғары (жекелеген жағдайларда 15-20 м/с дейін) болады. Егер адам сел тасқынына түссе, өлімге алып келуі сөзсіз, сондықтан қауіпсіздік шараларын сақтау ерекше мәнге ие болады.

Күшті жауын-шашынның түсуінен туындаған сел қаупінің белгілері

- ✓ Өзендегі судың шығыны мен лайлылығының күрт артуы.
- ✓ Өзен арнасының жоғарғы бөлігінде балшық шаңы бұлтының және гүрілдің пайда болуы.
- ✓ Селге жақын жерде топырақ беткейін шайқау.

Сел қаупі бар аймақта өзін-өзі ұстау ережелері

- ✓ Өзен арнасына, құрғақ арнаға және көл бөгетіне жақын жерде демалуға және шатырлы лагерь құруға болмайды.
- ✓ Бақылаушыны алға қойыңыз, сонда ол алда не болып жатқанын көреді және төнген қауіп туралы ескертеді, сонымен қатар өзеннен су алуға барғанда.
- ✓ Сұйық жауын-шашынның қарқынды түсуі және сел қауіптілігінің басқа да белгілері кезінде өзен арнасынан (жайылмасынан), құрғақ арнадан алыстау және аңғардың баурайы бойынша 40-50 м жоғары көтерілу.
- ✓ Сел өткен кезде одан өзен арнасының бойымен қашуға болмайды, аңғардың баурайы бойымен 40-50 м жоғары көтерілу керек (сел тасқынынан тастар ұшуы мүмкін).
- ✓ Тік жартастар мен тік беткейлердің астында тоқтамаңыз (топырақ беткейінің шайқалуынан, сел жақын жерде, құламалар мен тастың түсуі болуы мүмкін).
- ✓ Сел өткеннен кейін өзен арнасына түспеу, өйткені арнада сел қайта қалыптасу мүмкін.
- ✓ Сел жүріп өткеннен соң беткейлердің сырғуынан, үзілген немесе салбырап тұрған электр сымдарынан, бүлінген газ магистралынан абай болған жөн.